

Abreviations utilisées:

ALP, *Beamten.*: S. ALP, *Untersuchungen zu den Beamtennamen im hethitischen Festzeremoniell*, Leipzig, 1940; *Ar. Or.*: *Archiv Orientalni*, Prague; *Bo*: les tablettes de Boğazköy découvertes avant 1931; *CTH*: E. LAROCHE, *Catalogue des textes hittites*, Paris, 1971; *IBOT*: H. BOZKURT, M. ÇIĞ, H.G. GUTERBOCK, *İstanbul arkeoloji müzelerinde bulunan Boğazköy tabletlerinden seçme metinler*, I-III, 1944, 1947, 1954, İstanbul; *IM*: tablettes de Musée de l'Iraq; *JCS*: *Journal of cuneiform Studies*, New-Haven; *JNES*: *Journal of Near Eastern Studies*, Chicago; *KAMMENHUBER*, *Thesaurus*: A. KAMMENHUBER, *Materialien zu einem hethitischen Thesaurus*, 1-2; 7-8, 1973, 1978, Munich; *KBO*: *Keilschrifttexte aus Boğazköy*, in *WVDOG*, Leipzig/Berlin; *KUB*: *Keilschrifturkunden aus Boğazköy*, Berlin; *LAROCHE*, *Recherches*: *Recherches sur les noms des dieux hittites*, 1947, Paris; *Or*: *Orientalia*, Nova Series, Commentarii periodici Pontificii Institutii Biblici, Roma; *RA*: *Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale*, Paris; *RAI*: *Rencontre Assyriologique Internationale*; *RHA*: *Revue Hittite et Asiatique*, Paris; *SMEA*: *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici*, Rome; *StBoT*: *Studien zu den Boğazköy-Texten*, Wiesbaden; *WVDOG*: *wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutsche Orientgesellschaft*, Leipzig/Berlin; *ZA*: *Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete*, Leipzig/Berlin.

ZİPPALANDA ŞEHİRİ FIRTINA TANRISININ İLK VE SONBAHAR BAYRAMLARI RİTÜELİ

HATİCE GONNET

Hocam Prof. Emmanuel Laroche'a sunduğum bu ritüel, AN.TAH.ŞUM bitkisinin adını taşıyan ve 37/38 gün süren Hitit tarım bayramının altıncı gününü anlatmaktadır. Zippalanda şehri Fırtına tanrısının AN.TAH.ŞUM bayramındaki yeri çok büyüktü: açılışı bu tarım bayramının en önemli olayını oluşturan *harsiyalli* adındaki büyük tahıl küpü, Zippalanda şehri Fırtına tanrısının sağında yer almaktaydı.

Altıncı günün törenlerini şu sırayla izlemekteyiz:

- I 1-26 : Kral ve kraliçenin bulunduğu tapınağın kutsal yerine, törene katılanların gelişi. Kral ve kraliçenin el yıkama töreni. Kral oğullarının, çalgıcıların, rahibin ve baş rahibinin yerlerine yerleşmeleri.
- II 2-33 : kral sofrasının hazırlıkları ve yemeğin sona ermesi.
- II 34-50 : kralın, sofraya kaldırıldıktan sonra peçetesini fırlatmasıyla, peçeteyi ele geçiren saray adamlarının peçeteyi sofracılara vermesi ve ikinci el yıkama töreni.
- II 51 ve devamı : kralın bir göz işareti üzerine içki ve ekmek sunaklarının başlaması. Yanlız ilk tanrıya yapılan sunak hariç (II 54-57), her tanrı için:
- a) içkici krala ekmek verir, kral ekmeği parçalar.
 - b) içkici diz çöker (kralla kraliçeye içki sunar).
 - c) kral ve kraliçe oturarak veya ayakta bir veya iki tanrı şerefine içki içerler.
 - d) çalgıcılar, çalgı aletleriyle, şarkıyla ve el çırpma ile sunaklara katılırlar.
- VI 16-22 : sunaklar sonuna rahip, baş rahibe ve *tazelli* yerlerinden kaldırılır. Kral içkicinin verdiği ekmeği parçalar ve içkici kadehleri son olarak doldurur.

Tarihleme

Bir yandan, ritüelde adı geçen bütün tanrıların hattı tanrıları olması, *zinir* ve *kašmišša* gibi hattı terimlerinin bulunması, ritüelimizin kökeninin hattili olduğunu göstermektedir. Diğer yandan da, son cümlede metnin törelere uyularak yazıldığını belirten, M.Ö. XIII. yüzyıla özgü formülün (VI 25-26) yer alması ve genellikle tarihleri kesinleşmiş diğer ritüellerle gösterdiği benzerlikler, ritüelimizin de M.Ö.XIII. yüzyılda, demek oluyor ki, III. Hattušili ve oğlu IV. Tudhaliya'nın din devrimi çağında yazılmış olduğunu belirtmektedirler.

HİTİTLERDE ÖLÜLERE SUNULAN KURBAN HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER*

AHMET ÜNAL

“Ölülerin yasını tutmak,
onların arzularına göre yaşamaktır.”

Edward Young

Eski dünyanın bütün kavimlerinde olduğu gibi, Hititlerde de atalar kültü olarak bilinen ölülerin bakımı, önemli bir yer tutmuştur. Ancak Babil, Mısır, Grek, Roma ve İbranilerdeki öbür dünya tasavvurları, ruh inancı ve ölülere sunulan kurbanlarla ilgili bol belgeler göz önünde tutulduğunda, hımen hemen tamamı M. Ö. 14. ve 13. yüzyıllara tarihlenen ve konumuza ışık tutması beklenen Hitit kaynaklarının ne kadar cılız ve yetersiz olduğu hemencecik görülür. Burada *H. Otten*¹ ve *A. Kammenhuber*² tarafından bu konu üzerindeki araştırmaları anımsatmakta yarar vardır, çünkü adı geçen her iki araştırmacı da, yaptıklarında bazı temel ilkeleri saptamışlar ve Hititlerde ölü kurbanı hakkında yapılacak her çeşit çalışma için gerekli malzemeyi toplamışlardır.

Diğer birçok kültür çevrelerinde de gözlenebilen ve insanın kalımsız bir vücut³ ve belki ölümden sonra da varlığını sürdüren bir ruhtan⁴ oluştuğu ilkesine dayanan inanç, Hititlerce de bilinmekteydi.

* Bu makale 4 Temmuz 1979'da Kopenhag'da 26. Uluslararası Assuryologlar Kongresine sunduğum bildirinin çok az değiştirilmiş şeklidir. Burada kullanılan kısaltmalar için bk. *J. Friedrich-A. Kammenhuber*, HW² Lfg. 1 (1975) 13 vdd.

¹ HTR (1958).

² Mat. heth. Thes. Lfg. 1-2 (1973) 25 vdd. (*ak(k)-/ek(k)-*); *Friedrich-Kammenhuber*, HW² Lfg. 1 s. 52.

³ *tuekka-*, NÍ.TE, *RAMĀNU*; ölümden sonra *akkant-*, GEDIM, *EṬEMMU* “ölü ruhu” olarak karşımıza çıkıyor. *anšaššiwī-*'nin “*ceset (?)*” anlamına gelip gelmediği çok şüphelidir, bk. *Friedrich-Kammenhuber*, HW² Lfg. 2 s. 96 vd. *Ceset* ve ona ait olan nesnelere, Eski Grek inancında olduğu gibi (*E. Rohde*, *Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen* I⁸, 1910, 219), pis ve dini açıdan kirletici gözüyle bakılıyordu, bk. KUB V 10 + XVI 83 Vs. 26 vdd.; XVI 16 Vs. 28, krş. *A. Ünal*, THeth 6 (1978) 17.

⁴ *ištanza(n)-*, ZI, *NAPIŠTU*.